

KADININ YAŞAM KALİTESİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ

Dr. Mina ÖZEVREN

M.Ü. İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Doçent

ABSTRACT:*In this article, the impact of economical development on the quality of women life has been analyzed in chronological order.*

Although the quality of women life is lower than the quality of men life, it is observed that, there seems to be the golden chance of the century is to improve the quality of women life due to the technological developments in these days, so called "age of knowledge".

Finally an explanation is given by pointing out the goals in what needs to be done.

İ.GİRİŞ

Kadının yaşam kalitesi, tarihsel süreç içerisinde zaman zaman iyileşse de, genellikle erkeğin lehinde seyretmiştir.

Eski, Türk Beyliklerinde Hun hakimiyetinin süre geldiği devrelerde Türk toplumlarında erkek kadın eşitliği ve yaşam kalitesi birliği vardı. Kadın hemen hemen erkekle eşit haklara sahipti. Savaşta, siyasi toplantılarda, sosyal ilişkilerde kadın her zaman kocasının yanında yer alırdı. Ata biner, ok atar kılıç kullanır hatta kocasıyla birlikte devlet yönetirdi. Verilen fermanlara hakan ve hatun derdi diye başlanır, yalnız hakanın emriyle duyurulan emirlere halk uymazdı[1,13].

Bu birliktelik Türk gücünün temelini oluşturmuş, İstanbul'dan Orta Asya'ya kadar koskoca bir Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu doğmuştur.

Büyümenin getirdiği sorunlarla birlikte, topraklarına kattığı eski ve bozulmuş medeniyetlerle ilişkileri geliştikçe Osmanlı'da kadının konumu da hızla geriye gitmiştir. Bizans'tan haremi, İran'dan peçeyi ve Arap'lardan cariyeliği alarak kadını eve kapatmış ve sosyal faaliyetlerden men etmiştir. Kısaca kadının aşık olmaktan başka bir değeri kalmamıştır. Bunun sonucu, eğitimsiz psiko-sosyal sorunları olan kadınlar sarayda oluşmuş bu durum erkekleri de yakından etkilemiş ve XVII.yy dan itibaren Osmanlı toplumu çökmeye başlamıştır.

II-EKONOMİK GELİŞMELERİN KADININ YAŞAM KALİTESİNDEKİ ETKİLERİ

Türkler'de kadının konumu böyle geri giderken, Batıda ise, kadının konumu ilk dönemler hariç hep erkeğin gerisinde olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde baktığımızda kadına verilen roller ekonomik gelişmeye paralel olarak değişmektedir.

Kadınla erkeğin beraber üretici rolü oynadığı az gelişmiş toplumlarda, kadın bazı haklara sahipti. Zamanla üretimin seyri değişip, o güne kadar kendi gereksinimleri için üretim yapan insanlar, satış için de üretim yapmaya başlayınca kadının konumu kötüleşmeye başladı. Derebeylikler döneminde ise, kadınlar haklarını tamamen kaybetti. Hatta,kadın erkeğiyle çocuğuyla derebeyinin esiri oldu.

Endüstri devrimiyle yaşam biçimi değişti o güne kadar fiziksel güçle yapılan işler, yerini makinalara bıraktı ve üretim faaliyetleri evlerden ve tarlalardan fabrikalara taşındı[2,5-8]. Ulaşım ve üretim olanaklarının artmasıyla yeni işgücü gereksinimi doğdu. Bu işgücü açığı kadın ve çocuklardan kapatılmaya çalışıldı.

Görünüşte kadının konumu erkeğe yaklaştı uzun süreler fabrikalarda aynı işi yapmalarına rağmen erkekle eşit sayılmadı daha uygun seneler daha düşük ücretle çalıştırıldılar. O zamana kadar derebeylerinin esiri olan kadın şimdi de sermayedarın esiri oldu. Bu olumsuz şartlar çok geçmeden toplumsal yaşamda da kendini hissettirdi. Birçok yazar ve düşünürler bu olumsuz şartlara dikkat çekti¹.

Kadınlar bilinçlendikçe esaret derecelerini de anladılar ve bundan kurtulma çarelerini aradılar. 1792'de Marry Wollstonecraft, "Kadının Haklarını Müdafaa" isminde bir kitap yazdı. Bu kitap kadın hareketlerinin ilk

1 Owen ve Çağdaşları olan yöneticiler, bu çalışma şartlarına karşı çıkmış ve bu nedenle "paradoks öncü" olarak adlandırılmışlardır. Mina ÖZEVREN. İşletmelerde Çalışma Saatleri Programları. Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları:13. İstanbul, 1987, s.22-28.

işaretçisi oldu. Bundan 77 sene sonra John Stuart Mill, "Kadının Esareti" isminde bir kitap yazdı. Frederick Engels "Ailenin Menşei", August Babel ise "Sosyalizmde kadın" isimli kitapları ile kadının o dönemdeki konumunu bilimsel bir şekilde ortaya koymuşlardır[3,2480].

Batı'da kadın hareketleri gelişirken, Osmanlı'da da bunun etkileri görülmüş, Tanzimat'la birlikte kadının konumunun iyileştirilmesi başlamıştır. 1844 yılında kadınlar ilk defa nüfus icmal defterine kaydolmaya başlanmış ve böylece vatandaş olarak sayılmışlardır. Ancak nüfus sayımında vatandaş olarak sayılması ise 1882 yılına kalmıştır[4,4].

Kadınlar önce 'yardım dernekleri ve kadın dernekleri şeklinde örgütlenerek seslerini duyurmaya çalıştılar. İlk hareketler kadının eğitimini ve çalışma hayatına girme arzusuyla gündeme geldi. Çünkü ekonomik özgürlüğü olmayan insanların bağımsızlığından söz etmek mümkün değildir[5].

Bu faaliyetler sonucu 1869'da Sultanahmet'te İnas kız Rüşdiyesi açılmış, daha sonra bu okulların sayısı 9 a çıkmıştır. Ancak halkın kız çocuklarını okutmaya hı vesli olmaması sonucu 9 okulda sadece 309 öğrenci eğitim almıştır. Bunu izleyen yıllarda bu okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla 1870'de Darülmuallimat Kız Öğretmen okulu açılmıştır. Böylece kadınların devlet memuriyetine de girmeleri mümkün olmuştur[5]. Kızların eğitimi ve çalışması sadece kadın faaliyetleriyle olmamış bu konu bir çok Osmanlı Aydını tarafından kamu oyuna mal edilmeye çalışılmıştır. Bu aydınların başında Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, ve Mizancı Murat gelmektedir. İlk Türk yazarı, Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye hanım'da bunlar arasındadır.

Osmanlının son günlerinde ve Kurtuluş Savaşı zamanında kadını siyasal yaşamda da görmekteyiz. Halide Edip, Münevver Sami, Nakiye Elgün gibi hatipler açık hava toplantıları düzenlemiş, bazı gözü pek genç kadınlarımız ise Anadolu'ya geçip, Kuvai Milliye'ye katılmışlardır.[7]

Birinci Cihan Savaşı ve Kurtuluş Savaşının getirdiği zor şartlar, kadın iş gücünün iktisadi hayata katılımı gereğini doğurmuş, ve o güne kadar peçe altında yaşayan kadını, üretici konumuna getirmiştir. Gıda, dokuma ve silah sanayii'nde kamu işçisi olarak çalışan kadınlar, banka, hastane, PTT, merkezi ve yerel yönetimler gibi hizmet sektöründe de çalışmaya başlamışlardır[6,12]. Bu çalışmalar kadını sadece ekonomik, sosyal ve siyasal yaşama katmakla kalmamış

aynı zamanda dini baskıların sarsılmasına da neden olmuştur.

Cumhuriyetle birlikte, sistem gereği kadın erkek ayırımı gözetilmeden herkese siyasal haklarının verilmesi gereği ortaya konmuştur. Ayrıca yeni bir siyasal sisteme geçme heyecanı kadın erkek herkesi sarmış ve siyasal sisteme katılım, bugünle kıyaslanamayacak kadar çok yüksek olmuştur².

Cumhuriyetle birlikte Türkiye ekonomisi şekil değiştirmiş, devletçilik yerine, özel girişim destek görmeye başlamış ve sanayileşme hamlesiyle makineleşmeye gidilmiştir. Özellikle tarımda makineleşme iç göçe, hızlı ve dengesiz endüstrileşme ve kentleşmeye, ama çarpık bir kentleşmeye neden olmuştur. Büyük iş merkezlerinin etrafında gecekondu oluşmuş, bu olgu kadının konumunu da önemli bir şekilde etkilemiş, kadınların ev ve fabrikalar da işçi olarak çalışması durumunu gerektirmiştir. Bu bağlamda koca ve kardeş olarak ailedeki erkek baskısı çözülmüş, evlilik, giyim tarzı, çocukların yönlendirilmesi gibi konularda kadınlar da söz sahibi olmaya başlamıştır[6,24]. Buna rağmen 1950 li yıllar Atatürk ve İnönü dönemine göre kadının yaşam kalitesinin gerilediği yıllardır. Bunun nedenleri çok partili düzene geçilmiş olması ve Demokrat partinin köy ağalarının partisi olması ve şehre göç eden nüfusun kendini güvensiz hissederek özellikle kadınların daha çok içe kapanması şeklinde özetlenebilir³.

1960 Anayasası kadına bazı hak ve sorumluluklar vermiş fakat belirleyici kitle oluşmadığı için bu haklar havada kalmıştır⁴.

III-1990'LI YILLAR

1990'lı yıllara gelindiğinde, kadının yaşam kalitesinin yetersizliği, maalesef dikkati çekecek derecededir⁵.

² İlk mecliste kadın sayısı 18 dir. 1966 yılında 500 kişilik mecliste kadın ... milletvekili bulunmaktadır. Bakanların da sadece 3'ü kadındır.

³ Benzer bir olgu, Almanya'ya göç eden işçi ailelerinde görülmüş. Toplum yaşamına katılmadıkları gibi, köyde ki kıyafetlerine göre daha çok kapanmışlardır. Aynı apartmanda yaşayan Türk aileleri birbirleriyle bile görüşmemektedirler.

⁴ Belirleyici Kitle: Zaman gelmiş bir fikirdir, bir dönüm noktası. Bir eğilimin bir yönetim haline alması demektir. John NAISBITT, Patricia ABURDENE, Kadınların Ölenemeyen Yükselişi, Form yayınları, İstanbul, 1992, s.12-15.

⁵ DIE'nin " İstatistiklerle Kadın " 1927-1992 isimli yayınından 1992 rakamları alarak yorumlanmıştır.

-Bugün Türkiye nüfusunun hemen hemen yarısı kadındır (%49.34). Bu nüfusun %45'i (0-19) yaş arasındadır. Görülüyor ki sayı açısından kadın erkek hemen hemen eşittir.

-Kadın nüfusun %51'i köylerde %48'i ise şehirlerde yaşamaktadır. Şehirlere göç hızla artmaktadır fakat şehre gelen kadının konumu da köydekenden çok farklı değildir. Köylerde yaşayan kadınların çoğu ücretsiz aile işçisi iken, gecekonduda yaşayan kadınların çoğu da ev hizmetleri içinde çalıştıkları için sosyal güvenlikten yoksundur.

-Ülkemizde köyden şehire göçle birlikte köyde tarım sektöründe çalışan kadınların, şehirde ev kadını niteliği almasıyla, iktisadın faal nüfus oranında erkeklerden daha fazla düşüş görülmektedir. 1955 yılında %72 olan bu oran şimdi %36'ya düşmüştür. Bu demektir ki kadınların %64'ü iktisaden faal değildir.

-İktisaden faal olmayan kadınların %82'si ev hanımı, %15'i ise öğrencisidir. Zaman içinde heri iki grupta da artış görülmektedir.

-Ev hanımı sayısındaki artışın bizce iki nedeni vardır. Biri yaşam süresinin uzamasıyla emekli sayısının artışı, diğeri ise genç nüfusun artışıdır. Çünkü kadının iş gücüne katılma oranına baktığımızda (kadın %32.5, Erkek %72,3) 12-14 yaş arası kadın erkek oranı hemen eşitken, 15-34 yaş arasında kadınlarda bir azalma görülmektedir. 15-34 yaş arası kadın nüfusunun azalması göstermesinin nedeni olarak evlilikle birlikte kadınların bir kısmının iş gücünden çekilmesi söylenebilir. 35-55 yaş arası iktisaden faal nüfusta küçük bir artış görülmektedir.

-İş gücüne katılma oranı ile eğitim arasında da doğrusal bir ilişki vardır.

-Öğrenim durumuna baktığımızda kadınların %43'ü ilk okul, %5.45'i ortaokul, %6'sı lise ve %1.85'i ise yüksek okul mezundur. Bu oranlar sadece 25-29 yaş arası alındığında biraz daha yüksektir.

-Öğrenim durumuna göre iş gücüne katılma oranı artmaktadır, okuma yazma bilmeyen ve ilk okul mezunlarının %30'u, orta ve lise mezunlarının işi %4'ü, üniversite mezunlarının ise %83'ünün iş gücüne katıldığı gözlenmektedir.

-Ayrıca eğitim durumu ile yüksek ücretli işler ve yüksek ücretli işlerle, yaşam kalitesi arasında da doğrusal bir ilişki vardır. Çünkü insanın yaşam kalitesi, ekonomik düzeyiyle yakından ilgilidir.

-Bu ilişkileri kurduğumuz zaman, kadının yaşam kalitesinin artırılmasında eğitim durumunun önemi de ortaya çıkmaktadır. Hala kadınların %28'i, erkeklerin %11'i okuma yazma bilmemektedir. Yaklaşık kadınların yarısının ilk okul tahsili yokken %98'inde yüksek tahsil yoktur. Bu oranlar kadınlar için ne kadar kötüyse, erkekler içinde o kadar kötüdür. Erkeklerin de ancak %5'i üniversite veya bir yüksek okula gidebilmektedir. Bunun nedeni ülkenin gelişme düzeyiyle yakından ilgilidir. Ancak nüfusun yarısını kadınlar oluşturmasına rağmen, eğitim oranları erkeğin yarısıdır.

-Bundan daha da kötüsü, mesleki dağılımda kadının konumuna baktığımızda tıp ve öğretimle ilgili meslekler kadınların ağırlıklı olduğu meslekler olmasına rağmen yönetim kademelerinde kadını görememekteyiz. Örneğin öğretim elemanlarının %31.14'ü kadındır fakat 57 üniversitenin 57'sinde rektörü erkektir. Eğitim dışı müesseselerde de durum erkeğin lehindedir.

IV-NELER YAPILMALIDIR?

Yukarıda da bahsedildiği gibi kadının yaşam kalitesi daima erkeğin gerisinde olmuştur. Bunun birçok nedeni olmakla beraber esas neden ekonomik gücün kullanımında yatmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde güç kavramı önemli değişiklikler göstermiştir. Çeşitli güç kaynakları vardır. Ancak bunların en önemlileri, fiziksel güç, para gücü, ve bilginin gücüdür.

İlk zamanlarda fiziksel gücün, mübadele ekonomisi başladıktan sonra parasal gücün önem kazandığını görmekteyiz. Özellikle kapitalist sistemlerde para neredeyse tek güç kaynağı haline gelmiştir.

1945'ten sonra, bilgisayarların gelişimi ile yeni bir dönem başlamış"Bilgi çağı dediğimiz bu çağda para tek güç kaynağı olmaktan çıkmış, bilgi önemli bir güç kaynağı haline gelmiştir.

Kadının yaşam kalitesinin gelişiminde bilgi çağı önemli bir dönüm noktası olacaktır.

Özellikle bugüne kadar, kapalı bir coğrafi alanda yaşamlarını sürdüren insanlar, iletişim sektöründeki gelişme sayesinde, dünyada diğer insanların yaşam biçimlerini görmekte, kendi hayatıyla kıyaslayarak, yaşamını yeniden şekillendirmektedir.

Ayrıca yine bu elektronik iletişim araçları sayesinde kendi parasını ve ailenin parasını daha akılcı bir şekilde idare edebilmekte, böylece ekonomik gücünü daha da arttırabilmektedir. Örneğin evindeki bir bilgisayar ve telefon hattıyla, dünyanın herhangi bir

yerinde parasını değerlendirebilir, alış veriş yapabilir ve bilgisini arttırabilir.

Yine iletişim olanaklarının artmasıyla bir kişilik işletmeler kurulabilmekte. İnsanlar evinde oturarak, çalışma hayatına katılabilmektedir. Şimdiye kadar evin ve çocuğun bakımı kadının görevleri arasında sayılmış, bu yüzden tıp, eczacılık, dişçilik, öğretmenlik gibi statüsü yüksek fakat tam gün çalışmayı gerektirmeyen işler kadınlar tarafından tercih edilen işler arasında olmuştur. İletişim sektöründeki bu gelişmeler sayesinde bu tip çalışmalara satın alma, tasarım, pazarlama, ithalat ve ihracaat, insan kaynakları, hukuk gibi işlerde katılarak iş yelpazesi genişlemiş olmaktadır.

Teknolojideki bu gelişmeler sonucu işletmelerde de bir çok değişiklikler meydana gelmektedir. Artık işler akıllı makinalar sayesinde yapılmakta, bu yüzden bedensel güç yerine fikirselsel güç önem kazanmaktadır. Gene iletişim ve ulaşım sektöründeki gelişmeler nedeniyle dünya pazarları oluşmakta, rekabet artmakta ve işler karmaşıklaşmaktadır. Bu şartlar altında bir kişinin aklı, yeteneği bilgisi yetmemekte, demokrat ve katılımcı yönetim gerekmektedir. Aile şirketlerinde bile otoriter yönetici başarılı olamamakta, astlarını dinleyen, onlara yön veren çok yönlü bilgi ve tecrübeye sahip yöneticiler başarılı olmaktadır. Bu bağlamda bir çok işletme orta kademe yöneticisi olarak kadınları istihdam etmek istemektedir. Kadınların yeteneği, bilgisi ve birikimi buna müsaittir.

1970'den sonra bütün dünyada kadın hareketlerinin hızlanması tesadüfi değildir. İletişim olanaklarının artması, kadının özellikle ekonomik bağımsızlığının artmasına ve yeni bir güç paylaşımcısı durumuna gelmesine yol açacaktır. Ancak bu yeterli değildir. Bu yaşam standardını arttırabilir ama yaşam kalitesini arttırmak için kadının daha üst mevkilerde bulunmasını gerektirir. Hangi müessese de olursa olsun, hükümet, yerel yönetimler, eğitim kurumları, sendikalar dernekler ve meslek kuruluşlar gibi, kadınlar en üst konuma gelme çabasında olmalıdırlar. Aksi takdirde güç paylaşımında bulunamazlar. **O halde hedefimiz kadının çalışma hayatında olman değil, çalışma hayatında en üst mevkilerde olmasıdır.** Kadının çalışma hayatında en üst mevkilerde olması ona daha fazla hak yetki ve sorumluluk kazandıracaktır bu da onu çalışma hayatı içine daha çok itecektir. Kadının bu yeni konumunu geliştirmesi sadece kendine bağlı değildir. Çevresin de bu ortamı hazırlaması gereklidir.

Kadın liderliği için ortam hazırlanmasında ilk adım hukuki alt yapının oluşturulmasıdır. Özellikle

medeni kanundaki ayırıcı maddelerin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Sonra sosyo-ekonomik değişimin topluma anlatılması, paylaşımcı aile tipi gibi yeni kavramların, çocuk bakım evleri temizlik ve yemek şirketleri, spor tesisleri gibi müesseselerin toplum hayatına yerleştirilmesi gerekir. Böylece üst kademe yöneticiliğine aday kadınlar kendilerine daha çok zaman ayırmak ve aile hayatı çalışma hayatı, arkadaşlık ve eğlence arasındaki dengeleri kuma fırsatını bulacaklardır.

Bunun belirtileri şimdiden toplumumuzda görülmeye başlanmıştır. İ.Ü. " Kadın Sorunları Merkezi" nin yaptığı bir araştırmaya göre, artık kadınlara en çok değer katan özellikler "bilgi ve çalışkanlık"tır. Üçüncü sırada sadakat gelmektedir. Kadınların % 77,7'si 10 yıl öncesine oranla, kadının saygınlığının birey olarak arttığını düşünmektedir[8,4].

Bu ve bunun gibi araştırmalar gösteriyor ki, bilgi çağına girerken kadının yaşam kalitesi artmaktadır ve artacaktır. Belirleyici kitleye ulaştıktan sonra bunu kimse durduramayacaktır.

YARARLANAN KAYNAKLAR

- [1]-Necla PUR, Türkiye'de Kadının Konumu, **Örgütsel Çalışma Ve Kadınlar**, İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını, İstanbul
- [2]-Nusret EKİN, **Endüstri İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi, No.25, İstanbul 1979.
- [3]-Hayat Ansiklopedisi, 1934, İstanbul.
- [4]-Serpil ÇAKIR, Osmanlı Feministleri, **Milliyet Gazetesi**, 6 Mart 1996.
- [5]-Gülten KAZGAN, 1.Ulusal kadın kongresi, 6-7 Kasım 1991, Cemal Reşit Rey konser salonu, İstanbul.
- [6]-Ayla OKTAY, Cemil ÖZTÜRK, Türkiye'de Kızların Eğitimi, **Gelişen Türkiye'de Kadının Rolü ve Etkinliği**, 1.Ulusal Kadın Kongresi, 6-7 Kasım 1991.
- [7]-Nermin Abadan UNAT, **Toplumsal Değişme ve Türk Kadınının**, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, İstanbul, 1982.
- [8]-Necla ARAT, 1990'ların Yeni Kadın Profili, **Milliyet Gazetesi**, Kadınlar günü ilavesi, 8 Mart 1996.